

NORDISK TIDSKRIFT

FÖR VETENSKAP, KONST OCH INDUSTRI

UTGIVEN SEDAN 1878

AV LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

- Kunstnerkolonien i Arild
- Danmark og det nye Færøerne
- Islands högsta domstol 100 år
- Konstnären Ernst Josephson i bild, ord och ton
- NIB – En nordisk bank med hållbarhet i fokus
- Akvarellmuseet vid havet i Skärhamn
- Intervju med fotograf Inuuteq Storch
- Bokessä om Moderna Museets Pontus Hultén

STOCKHOLM

■■ Ny serie i samarbete med Föreningen Norden ■■

2023 • Häfte 3

NORDISK TIDSKRIFT 3/2023

INNEHÅLL

Artiklar

Kunstnerkolonien i Arild omkring år 1900. <i>Henrik Wivel</i>	241
Danmark og det nye Færøerne. <i>Bergur Rønne Moberg</i>	255
Islands högsta domstol 100 år. <i>Arnþór Gunnarsson</i>	263
Ernst Josephson – Konstnär i bild, ord och ton. <i>Marianne Nordenlöw</i>	273
NIB – En nordisk bank med modern profil och hållbarhet i fokus. <i>Tommy Westerlund</i>	283
Konst vid havet – Nordiska Akvarellmuseet i Skärhamn. <i>Lena Wiklund</i>	289

NT-Intervjun

Jeg vil kende min historie. Jeg vil vide, hvem jeg er. Samtale med fotograf Inuuteq Storch. <i>Marianne Krogh Andersen</i>	299
---	-----

* * *

För egen räkning

Hälsningar från Ständerhuset i Helsingfors. <i>Matilda af Hällström</i>	305
---	-----

Krönika om nordiskt samarbete

Norden möter nya utmaningar i Globala Syd och Höga Nord. <i>Anders Ljunggren</i>	309
---	-----

* * *

Letterstedtska föreningen

Henrik Wilén till minne. <i>Lena Wiklund och Guy Lindström</i>	313
--	-----

Bokessä

Museiskapare og brutal – Pontus Hultén som paradoksalt helgenbillede <i>Henrik Wivel</i>	315
---	-----

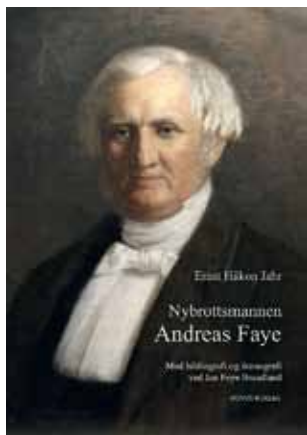
Kring böcker och människor

Familehistorie og politisk historie fra unionstiden. <i>Hans H. Skei</i>	321
Utblick om Östen Undén, Tage Erlander och det kalla kriget. <i>Fredrik Sterzel</i>	323
Berge Furre – Norsk venstresidens høvding. <i>Jarle Skjørestad</i>	326
Finland och Sverige – Syskon byter roller ibland. <i>Anja Kuusisto</i>	328
Skolreformen i Sverige 1864. <i>Per Thullberg</i>	331
Omfattende biografi om Andreas Faye <i>John Ole Askedal</i>	333
En bitsk berättelse om 2000-talet. Magnus Bard och satirteckningen. <i>Lars-Åke Engblom</i>	336
Ingvar Carlssons betraktelse om döden. <i>Owe Nilsson</i>	338
Filmskaparen Roy Andersson och folkhemmet. <i>Astrid Söderbergh Widding</i>	340

* * *

Sammanfattning	343
Tiivistelmä.	344

OMFATTENDE BIOGRAFI OM ANDREAS FAYE

Ernst Håkon Jahrs (EHJ) omfattende biografi om Andreas Faye (1802–1869) gir en langt på vei uttømmende skildring av livsløpet til en av de sosiale gründere – «nybrottsmenn» – som i det 19. århundre bidro til Norges utvikling fra politisk og kulturelt uselvstendig provins i den dansk-norske fellesstaten til selvstendig europeisk kultur- og vitenskapsnasjon. Biografien bygger på et omfattende kildemateriale: dagbøker, korrespondanse med personer i inn- og utland, offentlig dokumentasjon av Fayes virke som embedsmann og politiker, organisasjonsmann og kulturpersonlighet. Utførlige omtaler av et betydelig antall publikasjoner fra Fayes hånd gir forskningshistoriske innsikter.

Vitenskapelig forfatterskap

Av utdanning var Faye teolog og i sitt daglige virke prest og prost. Hans vitenskapelige interesser gjaldt i særlig grad historie og folkelige sagntradisjoner. Han var den første som publiserte norske folkesagn, – muntlig overleverte mytiske tradisjonsfortellinger med tilknytning til historiske personer eller begivenheter. Boken *Norske Sagn* utkom i 1833 (annen utvidede utgave kom i 1844 med tittelen *Norske Folke-Sagn*; i ny redaksjon 1948). Boken fikk stor betydning både som folkelesning og som inspirasjonskilde for norske forfattere og kunstnere, i aller første rekke Welhaven, Henrik Ibsen og Theodor Kittelsen. Sagn fra Fayes samling ble omtalt i Jacob Grimms *Deutsche Mythologie* og fikk i tysk og engelsk oversettelse internasjonal utbredelse.

Også som historiker var Faye banebrytende. Hans *Norges Historie til Brug ved Ungdommens Underviisning* (1831) var den første som inkluderte hele «danskertiden» frem til Kielfreden i 1814. En forkortet utgave *Udtog af Norges Riges Historie* (1834) ble bestilt av departementet for bruk i almueskolen. Fayes nasjonale og internasjonale resepsjonshistorie 1831–2021 er omhyggelig dokumentert i Jan Faye Braadlands annoterte bibliografi (s. 825–990).

Sosialt og politisk virke

Tidlige lærererfaringer gav Faye en livslang interesse for pedagogikk. Som sogneprest i Holt ved Arendal var han bestyrer av det lokale lærerseminariet og en betydelig skolereformator. Han arbeidet dessuten aktivt for måteholds- og avholdssaken, og utviste et stort engasjement i det lokale landhusholdningssselskapet.

I en historisk viktig periode med innføring av lokalt selvstyre var Faye også aktiv politiker, lokalt som ordfører og nasjonalt som stortingsmann. Han så med dyp mistro på at den embedsmannsstand han selv tilhørte, ble fratatt makt; hans utsagn «Demokratiets onde Genius [havde] udspredd Misundelsens og Mistænkelighedens fordærlige Sæd rundt om i Landet» (s. 585) er et pregnant uttrykk for denne stands statspaternalistiske ideologi. I praktisk politikk var Faye imidlertid lojal mot demokratisk fattede vedtak, og hans stemmegivning var fremtidsrettet og ofte progressiv. Fayes brede sosiale engasjement manifesterte seg i en rekke allmenntilgynnsomme og mye leste publikasjoner.

Anseelse og resepsjon

Faye ble allerede i 1832 medlem av Det Kgl. Norske Videnskabers Selskab i Trondhjem, og i 1846 av Videnskabselskabet i Christiania (siden 1924 Det Norske Videnskaps-Akademi). I 1866 ble han ridder av St. Olavs orden.

Etter sin død falt Faye stadig mer ut av norsk ånds- og virkningshistorie. Utgangspunktet for hans falmende anseelse er den anmeldelse den senere lysende historikerstjerne P. A. Munch publiserte i 1833 av sagnsamlingen. Den er blitt karakterisert som «et av de mest graverende 'øksemord' på noen norsk forfatter» (*Norsk Biografisk Leksikon* 2001: 78). Fayes kritikere valgte i stor grad å overse den suksessfulle sagnsamlingen hadde som forsknings- og formidlingspublikasjon nasjonalt og internasjonalt; de vurderte hans verk språklig-estetisk ut fra den angivelig mer ekte norske stilstandard man mente folkesagn- og eventyrsamlerduoen Asbjørnsen og Moes eventyrutgaver representerte. E.H.J. dokumenterer hvordan de negative vurderingene av Faye fikk næring av en prestisjekampanje som særlig den senere biskop og folkekjære forfatter Jørgen Moe initierte mot Faye.

I norsk sammenheng var Faye den virkelige folkeminnepioneren, men ettertiden reduserte ham til en – språklig ubehjelpelig – «forløper som ikke må glemmes» for Asbjørnsen og Moe. I sin Faye-bibliografi dokumenterer Jan Faye Braadland hvordan en rekke folkeminneforskere og antologitgivere blander sammen de tre utgavene fra 1833, 1844 og 1948. Det tyder både på mangelfull lesning av tekstgrunnlaget og på en viss likegyldighet overfor Faye som kilde. Omtalen av Faye i en rekke nyere fremstillinger er ofte nedlatende og neglisjerer bredden i hans omfattende litterære og sosiale virksomhet. Men unntagelser finnes, som den inngående beskrivelsen av Faye som folkesagns-utgiver og nasjonal og geistlig historiker i *Norsk litteraturhistorie* (1959: 351–354), og omtalene av historikeren Øystein Sørensen i bind III av *Norsk idéhistorie* (2001: 191) og i *Norsk Biografisk Leksikon* (2001: 78–79).

Dannelsesreiser og europeiske og skandinaviske relasjoner

Fayes virke utfoldet seg i en norsk kontekst, men var ikke innesluttet i denne. Det var i betydelig grad et resultat av nordiske og europeiske erfaringer og impulser. Faye foretok to viktige dannelsesreiser, den første til Danmark i august og september 1828, den andre til Danmark, Tyskland, Østerrike, Sveits, Italia og Frankrike fra februar til oktober 1831. EHJs beretninger om de to reisene er på ca. 120 sider, og utgjør langt på vei en bok i boken.

Disse reisene brakte Faye i personlig kontakt med en lang rekke fremtredende personer i dansk åndsliv, som dikteren Adam Oehlenschläger, teologen Peter Erasmus Müller, litteraturhistorikeren Rasmus Nyerup, språkforskeren Rasmus Rask og ikke minst N. F. S. Grundtvig. Ett høydepunkt på den store europeiske reisen var personlig audiens hos Johann Wolfgang Goethe i Weimar den 15. mai 1831, to andre møtene i Dresden med J. C. Dahl og H. C. Andersen i Dresden. I samarbeid med Dahl ble Faye en pioner i arbeidet for bevaring av de norske stavkirkene og andre fortidsminner for ettertiden. H. C. Andersen skulle bli den første som utmyntet et Faye-sagn litterært. Vesentlige kilder til inspirasjon for Fayes fremtidige virke som skolereformator var i Dresden besøket på Pestalozzi-institusjonen Blochmannsche Erziehungsanstalt og senere på reisen med den sveitsertyske pedagoger Heinrich Zschokke.

Boken gjengir mange vitnesbyrd om overveldende kunst- og kulturopplevelser overalt hvor Faye kom, men det er Tyskland og Sveits som gir ham de rikeste impulser av betydning for hans eget fremtidige virke. Det var i Europas tyskspråklige områder tidens norske nasjonsbyggere fant de viktigste kilder til Norges kulturelle oppblomstring på 1800-tallet.

Fayes svenske forbindelser var på et overordnet embedsnivå. Han var flere ganger i audiens hos den svensk-norske kronprins eller konge, i 1840 både hos kronprins Oscar og kong Karl Johan, og hos førstnevnte, da som Oscar I, igjen 1845 og 1847.

Det falt i Fayes lodd å spille en særlig rolle på de tre skandinaviske kirkemøtene i København 1857, i Lund 1859 og i Kristiania 1861.

Sluttord

Ernst Håkon Jahrs og Jan Faye Braadlands Faye-biografi gir vesentlige bidrag til forståelsen av 1800-tallets embedsmannskultur og tidlige faser av fagfeltene norsk historie- og folkeminneforskning og pedagogikk. Biografien korrigerer tidligere overfladiske og negative vurderinger av Fayes virke og lar ham innta en fortjent plass i galleriet av 1800-tallets betydningsfulle norske samfunnsbyggere.

John Ole Askedal

Ernst Håkon Jahr: *Nybrottsmannen Andreas Faye*. Med en utvida og annotert bibliografi og en ikonografi ved Jan Faye Braadland. Novus forlag, Oslo 2021.

